

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	15.06.2019
Received / Makale Geliş	05.03.2019	Published / Yayınlanma	16.06.2019

İSLAM HUKUKUNA GÖRE BOŞANMA SONRASI NAFKA VE MANEVİ TAZMİNAT¹

ALIMONY AND SOLATIUM AFTER THE DIVORCEMENT IN TERMS OF ISLAMIC LAW

Ayşegül ATA

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri ABD, Kahramanmaraş / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-6621-2765

ÖZET

Boşanma, nesep veya evlilikle bir araya gelmiş, anne-baba ve çocuklardan oluşan aile kurumunun sona ermesiyle gerçekleşir. Erkek ve kadının birbirlerine karşı beslediği duygu, arzu ve hisler Sünnetullah gereği olup, fitrata uygun olarak bu duyguların tatmin edilmesi sünnete uygun olarak evlenmeleri emredilmiş ve meyiller yasaklanmıştır. Gayesi, iyi nesillerin yetişeceği huzurlu bir aile kurmak olan evlilik kurumu hastalık, geçimsizlik, münaferet, eşlerin birbirine muhabbet duymaması, anlaşamama gibi eşlerden kaynaklanan engeller evliliğin asıl gayesinden uzaklaşıp ihtiyaç ve zaruri hallerde evliliğin sonlanmasına neden olur. Bu izin doğrultusunda evliliğe, erkek tarafından doğrudan veya talak hakkını elinde tutan kadın tarafından, hakim veya hakem kararıyla da son verilebilir.

İslam dini hükümlerine baktığımızda insan fitratında var olan gerçekler dikkate alınmıştır. Yarattığı insanı en iyi tanıyan Allah, çekilmez hale gelen bu kurumun sonlanmasına müsaade etmiş, "Talak iki keredir. Sonra ya iyilikle geçinmek ya da güzellikle ayrılmak gerekir (Bakara suresi, 2/229). "Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda iddetleri vaktinde boşayın, iddeti de sayın." (Talak, 65/1). Hz. Peygamber de "Allah nezdinde helalin en sevimsiz olanı boşamadır." Buyurmuştur (Ebu Davud, Talak,3).

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Manevi Tazminat, Mehir, Nafaka, Mut'a.

ABSTRACT

Divorcement happens when a family – consisting of mother, father and children – that has come together with marriage or lineage ends. Desires, emotions and feelings that woman and man have for each other are by virtue of Sunnatullah, and satisfying these feelings- conformed with disposition- and marriage in accordance with Sunna are commanded; but adultery is forbidden.

Hinderences like illness, dissension, antagonism, couples of no more feelings for each other, discordance stemming from couples cause to move away from the main aim of marriage whose purpose is to start a family to raise favorable generation, and therefore, they cause to marital breakdown in mandatory and necessary situations. With permission of this, marital breakdown can also be done, directly by the man or the woman who has the right of talaq(divorce), with the judgement call or negotiant.

When we look at the Islamic decretals, the truths which man has in his disposition have been borne in mind. Allah –best knowing the human which was created- permits the termination of this foundation that has become unbearable.

"A divorce is only permissible twice: after that, the parties should either hold together on equitable terms, or separate with kindness." (Al-Baqara-The Cow- 2/229)

"O Prophet! When ye do divorce women, divorce them at their prescribed periods, and count (accurately)." (At-Talaq - The Divorce - 61/1)

The Prophet (pbuh) said: "Of all the lawful acts, the most detestable to Allah is divorce." (Abu Dawud, Divorce, 3)

Key words: Divorcement, Solatium, Mehr, Alimony, Mut'a Marriage

¹ Bu Çalışma Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku alanında, Prof. Dr. Nuri KAHVECİ danışmanlığında yürütülen " İSLAM HUKUKUNA GÖRE BOŞANMA SONRASI NAFKA VE MANEVİ TAZMİNAT" isimli tezin bir bölümünün kısa özetini içerir.

1. GİRİŞ

Allah ilk insan Hz. Adem (as)'ı yarattıktan hemen sonra eşi Hz. Havva'yı yaratmıştır. İnsan yaratıldığı ilk günden itibaren bir yuva kurmayı istemiştir. Bu Allah'ın insanların fitratlarında yarattığı bir duygudur.

Her inanç ve kültür bireylerinin evlilik bağıyla bağlanması için bazı kurallar getirmiştir. İnançların ve kültürlerin koydukları kurallar çerçevesinde kurulan evlilik bağları toplum tarafından kabul edilmiş, onaylanmış ve kurulan yuvaya saygı duyulmuştur. Bununla beraber evlilik hayatının son bulması anlamına gelen boşanma da en az evlilik kadar doğal ve hayatın bir parçası görülmüştür. Hristiyanlık (Katolik) gibi bazı inançlarda boşanma günah/suç sayılmışsa da insanların uzun yıllar bir arada ve birbirlerini istemeden yaşayabilmelerinin mümkün olmadığını her vicdan sahibi kabul etmiştir.

İnsanlar birbirlerini sevmeseler de birbirlerine saygı duymak, saygı duymayı öğrenmek zorundadırlar. Hiçbir insanın diğerleri üzerinde bir tahakküm kurması hak olarak kabul edilmez. Bir arada yaşama konusunda irade göstermiş kadın ve erkeğin hayatlarını beraber geçirirken birbirlerine zulmetmeleri hukukun dışına çıkmak anlamına gelir. Her insan diğerine hukuk ve ahlak kuralları çerçevesinde davranmak zorundadır. Bazı insanlar hukukun dışına çıkabilmekte ve çevresine haksız fiiller sergileyebilmektedir. Kişiler, yaptıkları her iradi eylemden hukuk açısından sorumludurlar. Ve yine her insan hukuksuz bir şekilde yaptıkları eylemlerinin sonucunda meydana gelen zararlardan da sorumludurlar. Bu zararların giderilmesi ise yetkili otoriteler eliyle sağlanmalıdır.

Evlilik hayatı çoğu zaman boşanmayla bitmese de eşlerin birbirlerine olan sevgilerinin veya tahammüllerinin son sınırına geldiklerinde ayrılma eğilimi göstermeleri normaldir. İslam hukuku evliliklerde özellikle yıpranan taraf olan kadınların boşanma durumunda haklarını korumak için bazı tedbirler getirmiştir. Bu tedbirlerle kadının toplum karşısındaki onurunu, haysiyetini ve hayatının geri kalan kısmındaki maddi refahını sağlama amacı gütmektedir.

2. NİKÂH: EVLİLİK BİRLİĞİNİN KURULMASI

Akid kelimesi (A- K- D) kökünden mastar olup, sözlükte, “ipin uçlarını bağlayıp düğümlemek, bir şeyin kenarlarını toplamak, bir şeyi bir şeye tutturmak, takviye etmek, te’kidetmek, sağlamlaştırmak, söz vermek, ip veya başka şeylerin dolaşması bir yere amir konumunda birisinin tayin edilmesi”² gibi birçok anlama gelmektedir.

Nikâh kelimesi ise sözlükte “birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki” gibi anlamlara gelir. Fıkıh terminolojisinde, şer‘an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder. Arapça ’dazevâc kökünden türeyen kelimeler de “evlenmek, evlendirmek, evlilik, evliliğin taraflarını oluşturan eşler” mânalarında yaygın biçimde kullanılır.”³

Kur’ân-ı Kerîm’de nikâh kelimesi ve nikâh kelimesinden türemiş kelimeler genellikle evlilik bağı anlamında ayrıca cinsel ilişki ve bülüğ anlamlarında on dokuz ayette geçer. “Bazı ayetlerde canlı varlıkların çift olarak yaratıldığına değinilirken “zevc” kelimesi kullanılmakla birlikte bunun tekil veya çoğulunun (ezvâc) isim tamlaması içinde başkasına / başkalarına izâfe edilerek kullanımının sadece aralarında evlilik bağı bulunan insanlar hakkında olması dikkat çekicidir. Kur’an’da, insanlar için kaynaşıp huzur bulacakları kendi türünden eşler yaratıp aralarında sevgi ve merhamet meydana getirmesi Allah’ın kudretinin kanıtları arasında sayılmış⁴, mecazi bir anlatımla eşlerin birbiri için elbise konumunda olduğu belirtilmiş,⁵ çeşitli şekillerde evlilik teşvik edilmiş⁶, neslin bozulmasına yol açacak gayri meşrû ilişkiler yasaklanmıştır.⁷ Diğer taraftan Kur’an’da nikâh akdi erkek tarafından kadına verilen sağlam bir teminat olarak nitelenmiş⁸, evlenemeyenlerin bu imkânı buluncaya kadar iffetlerini

² İBN MANZUR, Ebu’lFadlCemaluddin Muhammed, Lisan’ulArab, Akd Maddesi, s. 296-299; İSFAHANÎ, Rağib, Müfredat, s. 714.

³ BİLMEN, Ömer Nasuhi, Hukukî İslamiyye ve İstilahatı-ı Fikhiyye Kamusu, C. 2, s. 14; ATAR, Fahrettin, Nikâh, T.D.V.İ.A, C. 33, s.112

⁴ “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.” (Rum Suresi, 21. Ayet)

⁵ “Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz” (Bakara Suresi, 187. Ayet)

⁶ Bkz. Nahl Suresi, 72. Ayet ve Nur Suresi, 32. Ayet.

⁷ “Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.” (İsra Suresi, 32. Ayet)

⁸ İsra Suresi, 32. Ayet

korumaları istenmiş⁹ böylece evliliğin büyük sorumluluk gerektiren bir kurum olduğuna dikkat çekilmiştir. Kur'an-ı Kerim evlenmeyi teşvik ederken indiği toplumdaki yanlış evlilik anlayışlarını da düzeltmiştir. Bu bağlamda cahiliye Araplarının uyguladığı birçok bozuk evlilik şeklini yasaklamıştır.

Nikâh kelimesinin hadislerde geçme şekli de evlilik bağı anlamındadır. Rasûlullah (sav) “Evliliği kendisinin ve önceki peygamberlerin sünneti olarak nitelemiş,¹⁰ imkânı olanları evlenmeye teşvik etmiş, evliliğin iffeti korumada ve neslin devamında önemini vurgulamış,¹¹ evliliğin kalıcı olması ve mutluluk içinde sürmesi için eşler arasında denklige dikkat edilmesini ve evlenmeden önce eşlerin birbirlerini görmelerini tavsiye etmiş,¹² velisiz nikâh yapılmamasını¹³ fakat mutlaka kadının da rızasının alınmasını istemiş¹⁴ ve evlilik ilişkisinin ciddi bir sebep bulunmaksızın sona erdirilmesinden Allah’ın hoşnut olmadığını belirtmiştir¹⁵ Sünnette, en az iki şahit huzurunda alenî olarak gerçekleştirilmesi istenen nikâh akdi belli bir merasime tâbi tutulmamış, ancak evliliğin ilân edilmesi, bir konuşma yapılması, bu vesileyle dost ve akrabaya ziyafet verilmesi, def vb. aletlerle eğlenilmesi tavsiye edilmiştir.¹⁶

Bazı fakihlere göre evlenmek ibadettir. Zira evlenen Müslümanlar, ailenin sorumluluğunu almak, topluma faydalı çocuklar yetiştirmek, sünneti ihya etmek gibi İslam toplumları için faydalı, bir o kadar da zor uğraşılara talip olmaktadır. Hatta bazı fakihler, “evlenmenin sevabı nâfile ibadetlerle meşgul olmak için bekâr durmanın sevabına nispetle daha üstündür” demişlerdir.¹⁷

“Klasik fıkıh literatüründe nikâh kelimesi hem evlenme akdini hem bu akitle kurulan evlilik bağını ve eşler arasındaki hukukî ilişkiyi ifade etmek üzere kullanılmıştır. İlk dönem fıkıh kitaplarında nikâhın sosyal ve hukukî bir kurum olarak önem ve mahiyetinden, bir akit türü olarak unsur ve şartlarından, buna bağlanan sonuçlardan ve evliliği sona erdiren durumlardan geniş bir şekilde bahsedilmekle birlikte muhtemelen anlam ve mahiyetinin çok iyi bilinmesi sebebiyle nikâh akdinin terim tanımı yapılmamıştır.”¹⁸

“XII. yüzyıl sonrasına ait eserlerde ise nikâhın terim anlamına açıklık getirilirken hukuk tekniği ve mantığı mülâhazalarına ağırlık verilerek daha çok “eşlerin meşrû ölçüler içerisinde birbirinden cinsel bakımdan faydalanmasını helâl kılan akit” veya “erkeğe kadından cinsel olarak istifade hak ve yetkisini veren akit” şeklinde tanımların yapıldığı, bu arada nikâhın amaç ve hikmetlerinden geniş biçimde söz edildiği görülür.”¹⁹

3. TALAK: EVLİLİK BİRLİĞİNİN SONA ERMESİ

Türkçe karşılığı “boşama ve boşanma” olan talak kelimesi sözlükte “serbest kalmak / serbest bırakmak, bağından kurtulmak / bağını çözmek” anlamına gelmektedir. İslam hukukunda ise belli lafızların söylenmesi ile nikâh akdinin sonlandırılmasını ifade etmektedir.²⁰

Tarihi evlilikle aynı olan boşanma, bazı toplumlarda ve inanışlarda normal karşılarken bazı inanışlarda yasaklanan bir eylemdir. İslam hukukunda ise kerih görülmekle birlikte taraflara verilen bir haktır.

Modern hukukta boşanma; karı ve kocadan birinin veya her ikisinin irade ve istekleriyle evlilik birliğinin sona erdirilmesi maksadıyla adli makamlara başvurularak evlilik bağına koparılmasıdır.²¹ “Boşanma, ailenin çocuk yapma, yetiştirme ve yeni bireyin sosyalleştirilmesi işlevine zarar verdiği için hemen bütün toplumlarda değişik yollarla denetlenmek ve kısıtlanmak istenmektedir. (...)Günümüz hukukunda mahkeme kararına bağlanmış bulunan boşanmaların mutlaka birtakım sebeplere dayandırılması gerektiği belirtilmektedir, Medeni Kanunumuz da zina, hayata kast, pek kötü muamele veya onur kırıcı

⁹ Nur Suresi, 33. ayet

¹⁰ Buhârî, “Nikâh”, 1; Tirmizî, “Nikâh”, 1

¹¹ İbnMâce, “Nikâh”, 8; EbûDâvûd, “Nikâh”, 1

¹² Buhârî, “Nikâh”, 15; İbnMâce, “Nikâh”, 6

¹³ Buhârî, “Nikâh”, 36

¹⁴ İbnMâce, “Nikâh”, 11

¹⁵ EbûDâvûd, “Talâk”, 3; Nesâî, “Talâk”, 34

¹⁶ ATAR, Fahrettin, Nikâh, T.D.V.İ.A, C. 33, s.112-113

¹⁷ ATAR, Fahrettin, s. 113.

¹⁸ ATAR, Fahrettin, s. 113.

¹⁹ ATAR, Fahrettin, s. 113.

²⁰ ACAR, H. İbrahim, Talak, s. 496.

²¹ AKINTÜRK, Turgut; Türk Medeni Hukuku, Yeni Türk Medeni Kanun’a Uyarlanmış Aile Hukuku, C. 2, s. 225.

davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı ve evlilik birliğinin sarsılması gibi nedenleri boşanma için gerekli olan sebepler arasında kabul etmiştir.”²²

İslam hukuku talakı taraflara bir hak olarak vermekle beraber, boşanmayı çirkin ve istenmeyen bir eylem olarak görür. İslam hukukunda boşanma hakkı erkeğe verilmiştir. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de erkeğe karısıyla iyi geçinmesi, beğenmese dahi sabretmesi tavsiye edilmiştir (Nisa:19).²³ Rasûlullah (sav) de “Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum; vasiyetimi tutunuz (Buhari).”²⁴, “Bir kimse karısına kin beslemesin. Onun bir huyunu beğenmezse, bir başka huyunu beğenir”²⁵ buyurarak kadınlarla iyi geçinilmesini tavsiye etmiştir. Ancak eşler için çekilmez hale gelen evliliklerde ise en güzel şekilde birbirini kırmadan boşanmak olduğu bir gerçektir.

“İslam hukuku öncelikle evlenme akdinin sürekli olmasını arzu edip, hiç sebepsiz yere bozulmasına bazı ağır manevi (uhrevi) yaptırımlar getirmenin yanında bu beraberliğin devamını temin etmeye yönelik tedbirler almakla birlikte, karşılıklı rıza ile veya evlilik birliğini sona erdirmeyi mubah kılan bazı sebeplere bağlı olarak ya da gerektiğinde yargı yoluyla sona erebileceğini de kabul etmektedir.”²⁶

Talak kelimesi terim olarak, belli lafızlarla, nikâh akdinin bozulmasını ifade eder.²⁷ Yani kadın ile erkeğin evlilik bağının kopması manasına gelmektedir. İslâm hukukunda talâk kelimesi hem tek taraflı irade beyanıyla yapılan boşamaları hem tarafların anlaşmaları yoluyla evlilik birliğine son vermeleri hem de mahkeme kararıyla meydana gelen boşamaları içermekle birlikte genellikle erkeğin tek taraflı iradesi ile yaptığı boşamayı ifade kullanılır.²⁸

“Sözlükte “serbest kalmak / serbest bırakmak, bağından kurtulmak / bağını çözmek” anlamındaki talak kelimesi fıkıh terimi olarak belli lafızlarla nikâh akdinin bozulmasını ifade eder. Türkçe karşılığı boşama ve boşanmadır.²⁹ Talak kelimesi, boşamak manasında mastar olan “tatlik”ten alınmış bir isimdir.³⁰

Evlilik birliğinin sonlanmasıyla ilgili olarak klasik İslam hukuku kaynakları, ölüm dışında evliliği sona erdiren dört farklı sebep zikretmiştir. Bunlar talak, tefrik, hull ve fesih olup bunlardan talak, hull ve tefrik eşlerin boşanmada başvurdukları bir yöntem olmasına karşılık fesih ise boşanmada başvurdukları bir yöntem olmaktan ziyade, nikah akdinin kurulması ve bağlayıcılığı ile ilgili “*in'ikad, sıhhat, nefaz ve lüzum*” şartlarındaki bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle nikah akdinin bozulmasını ifade etmektedir.

“Talak, aslında her ne şekilde olursa olsun, evlenme akdi ile eşler arasında sabit olan şer'i (hukuki) bağın ortadan kaldırılmasıdır. Bu tarife göre, kocanın tek taraflı yaptığı irade beyanıyla boşama, eşlerin karşılıklı rızalarıyla yapmış oldukları boşanma ve hâkimin kararı ile meydana gelen boşanma, bu anlamda talaktır ve hepsi de müşterek hükümlere tabidir. (...) Çağdaş İslam hukukçuları talak terimiyle özellikle tek taraflı irade beyanıyla yapılan boşamaları ifade etmektedirler.”³¹ Yani, bu terim ile sadece erkeğin tek taraflı iradesi ile evliliğe son verilmesi kastedilmiştir.³² İslam hukukçularının çoğunluğuna (cumhur) göre, talakta mutlak anlamda yetkili olan kocadır. Bunun sebebi olarak Klasik İslam Hukukçuları; kadınların muhakeme ve düşünme yetilerinin erkeğe oranla daha az olmalarına, olaylarda daha fazla duygusallık katmalarına bağlamışlardır.³³ Kur'an-ı Kerim'de kadınların boşama yetkisi ile ilgili herhangi bir ayet bulunmamaktadır.³⁴ İslam hukukunda boşanmanın geçerli olması için hakim kararına gerekmez.³⁵

²² KAHVECİ, Nuri, Boşanma Sonucu Manevi Tazminat, s. 97-98.

²³ “Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal değildir. Açık bir hayasızlık yapmış olmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.” (Nisa Suresi, 19. Ayet)

²⁴ Buhârî, Enbiyâ 1, Nikâh 80; Müslim, Radâ' 60. Ayrıca bk. Tirmizî, Radâ' 11, Tefsîrusûre (9) 2; İbni Mâce, Nikâh 3

²⁵ Müslim, Radâ' 61

²⁶ KAHVECİ, Nuri, Boşanma Sonucu Manevi Tazminat, s. 100.

²⁷ El-Cezîrî, Âbdurrahmân b. Muhammed, Kitabu'l-FikhâlaMezâhibi'l-Erb'eh, C.4, s.240; Muhammed Muhyiddin 'Abdulhamîd, el-Ehvâlu'sh-Shahsiyye fi Şer'i'eti'l-İslâmiyye, 239-240

²⁸ KARAGÖZ, İSMAIL, Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 631.

²⁹ ACAR, H. İbrahim, Talak, s. 496.

³⁰ KARAMAN, Hayreddin, Mukayeseli İslâm Hukuku, C. 2, s. 106.

³¹ AYDIN, M. Akif, Türk Hukuk Tarihi, s. 286.

³² YAMAN, Ahmet, İslam Aile Hukuku, s. 75

³³ PAÇACI, İbrahim, “Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlence ve Boşanma Örneği)”, s. 84.

³⁴ YÜKSEK, Ali, “İslam Aile Hukukunda Boşama Yetkisi ve Kadının Boşanması”, s. 342.

³⁵ CİN, Halil, AKYILMAZ, Gül, Türk Hukuk Tarihi, s. 418.

“Talak, fesihten farklıdır. Zira fesih kuruluşu sırasında bulunan veya eşlerden birisinin dinden çıkması gibi sonradan meydana gelen bir bozukluk sebebiyle evlilik akdinin iptalidir.”³⁶ “Fesih ile evlilik birliğine derhal son verilirken talak söz konusu olunca bu, talakın ric’i ya da ba’in olmasına göre değişiklik arz eder.”³⁷

Nikahı ortadan kaldırıp ailenin dağılmasını beraberinde getiren ve İslam hukukunda furkat veya firak diye tabir edilen “ayrılık” (Evlilik birliğinin sona ermesi), İslam hukuku kaynaklarında –sebebi dikkate alınarak- ölüm, kocadan kaynaklanan ayrılık, kadından kaynaklanan ayrılık, her iki eşten de kaynaklanan ayrılık ve üçüncü kişiden kaynaklanan ayrılık olmak üzere beş kısma ayrılarak ele alınmıştır.³⁸

4. İSLAM HUKUKUNDA BOŞANMADA MANEVİ TAZMİNAT ŞEKİLLERİ: MEHİR, NAFKA, MUT’A

4.1. Manevi Tazminatın İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

İslam hukukunun külli kaidelerden olan “zarar izale olunur”³⁹, “Zarar bikaderil imkân def olunur”⁴⁰ kuralları gereğince her zarar muhakkak telafi edilmeli ve haksız fiilin neden olduğu durumlar ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır. Zira toplumda yaşayan bireyler maddi ve manevi zararlardan emin olmadıkları zaman kendilerini emniyette hissedemezler ve içerisinde yaşadıkları topluma ve devlete karşı kin duyguları güderler. Bu yüzden toplumda yaşayan her insanın maddi ve manevi hakları titiz bir şekilde korunmalıdır. İslam hukukunda da bu konu üzerinde ehemmiyetle durulmuş ve her zararın ortadan kaldırılması için gerekli tedbirlerin alınması konusunda Fakihler arasında ittifak oluşmuştur.

“Şahsiyet haklarında haksız saldırıya uğrayan kişi maddi zararın yanında manevi bir zarara da uğramış olabilir. Ya da böyle bir saldırı dolayısıyla sadece manevi bir zarara maruz kalmış olabilir. Mesela, bir kişinin aile mahremiyetine karşı yapılmış saldırılar böyledir. Gerçekten herhangi bir yayın organında şeref ve haysiyetini küçültücü yayın yapılan bir kimse bundan dolayı büyük bir üzüntüye düşebilir, ruhi bir sarsıntı geçirebilir, tanıdıklarına karşı büyük bir mahcubiyetin içine girebilir. Bütün bu durumlarda bu şahsın tatmin edilmesi, elem ve acılarının giderilmesi gerekir. Bunları gidermenin karşılığı da manevi tazminattır.”⁴¹

Zararın olmadığı yerde tazminattan bahsedilemeyeceği gibi manevi bir zararın olmadığı yerde de manevi tazminattan söz etmek imkânsızdır. Manevi zarar, kişilerin varlıklarının ve haklarının manevi olan yönünde meydana gelen zararlardır. Kişilerin manevi varlıkları ise şeref, onur, haysiyet, namus gibi şahsi/kişilik haklarından oluşmaktadır. Kişilerin şahsiyet/kişilik haklarına yapılan ve kişilere eziyet veren her türlü eylem İslam Hukukunda yasaklanmıştır. Manevi zarara yol açan fiillerin maddi veya manevi olması önemli değildir. Kur’an-ı Kerim açısından kişilerle alay etme niyetiyle yapılan kaş göz işaretleri bile yasaklanmıştır,⁴² fiili işleyen kimseler hakkında ağır eleştirilerde bulunulmuş ve bu davranışların ahirette büyük cezalarının olduğu bildirilmiştir.

“Manevi zararın, mâli zararlarda olduğu gibi miktarını ve değerini tayin etmek hemen hemen imkânsız olduğu için, tazmini de tam manasıyla mümkün değildir. Fakat bununla beraber yani tazmini imkânsız diye, kişiyi içerisine düşüğü acı ve elem girdabında bırakmak da doğru olmaz. Bu nedenle hiç olmazsa acı ve ıstırabını dindirecek, kaybettiği itibarını kısmen yeniden elde ettirecek yani onu mümkün mertebeye tatmin ve teskin edecek bir yola başvurması gerekir. (...) Bu tatmin yolu hâkim tarafından tayin edilmelidir. Hâkim dilerse onu mali ve be- deni olarak cezalandırabileceği gibi, manevi olarak da cezalandırabilir.”⁴³

³⁶ YAMAN, Ahmet, İslam Aile Hukuku, s. 75.

³⁷ AÇIK, Fatma, İslam Aile Hukukunda Tahkim Müessesesi ve Hakemin Boşama Yetkisi, s.5; ERDOĞAN, Gökhan, İslam ve Osmanlı Aile Hukukunda Boşanma ve Sonuçları, s.5-6.

³⁸ TANRIVERDİ, Hasan, İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut’a), s.445.

³⁹ Mecelle, Madde 20.

⁴⁰ Mecelle, Madde 31.

⁴¹ KAHVECİ, Nuri, İslam Borçlar Hukukunda Tazminat, s. 194.

⁴² “Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay haline!” (Hümeze Suresi, 1 ve 2. Ayetler)

⁴³ BENLİ, Abdullah, İslam Hukukunda Manevi Tazminat, s.75-76.

“İslâm hukukunun temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve Sünnette, manevi zarara yol açan suçlara genelde dünyevi bir ceza tayin ve takdiri yapılmadığı için, bu zararların giderilmesi ve suçluların cezalandırılması, "ta'zir" kapsamında ele alınmaktadır.”⁴⁴

Kur'an-ı Kerim'in işlenen suçlara karşı ceza verirken ana hedefi, insanların tamamının içerisinde güvenli ve huzurlu bir şekilde yaşayabilecekleri toplum oluşturmaktır. Kur'an-ı Kerim'in cezalandırmadaki temel mantığı işlenen suçlara verilen cezaların amaç değil suçu önlemede bir araç olarak kullanılmasıdır.

Kur'an-ı Kerim'de biri uhrevi diğeri dünyevi olmak üzere iki türlü ceza vardır. Uhrevi cezalar daha çok manevi suçlara yönelikken dünyevi cezalar hem manevi hem maddi yönü olan suçlara yöneliktir. Örneğin, Nisa Suresinin 93. Ayetinde Allah, “Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedi kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır.” Buyurmaktadır. Buna göre haksız yere bir Müslümanı öldüren kişiye hem kısas cezası (dünyevi bir ceza) uygulanırken hem de o suçu işleyen kişiye ebedi cehennem cezası (uhrevi bir ceza) verileceği belirtilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de, suçlara yönelik cezalar koyulurken bir yandan da mağdur olanın kendisine karşı işlenen suçları affetmesi tavsiye edilmektedir. Hatta birçok ayette mağdur olanın affetmesinin Allah katında övgüye değer bir eylem olduğu vurgulanmakta,⁴⁵ aynı şekilde Rasûlullah (sav) de hem sözleriyle hem de yaşamıyla affetmeyi özendirilmektedir.⁴⁶ Bununla beraber, eğer mağdur suçlunun cezalandırılmasını isterse Kur'an-ı Kerim mağdurun yanında yer almakta ve mağdurun hakkını almasını da desteklemektedir.

Kur'an-ı Kerim'de suçlara karşı koyulan cezaların hedeflerini şöyle sıralayabiliriz: “Kur'an-ı Kerim'de kamu düzenini bozan ve sosyal güvenliği ihlâl eden mahdut sayıdaki suçlar dışında, hemen hemen hiçbir suça dünyevi bir müeyyide konulmamıştır. Eğer birtakım suçlara, cezalar tayin edilmişse, asla kişiyi azaplandırmak ve ona işkence yapmak gayesi kesinlikle güdülmemiştir, sadece, suçlunun te'dip ve ıslah edilmesi, bir daha o suça dönmek üzere caydırılması, başkalarına ibret olarak o suçun başka kişilerce işlenmesine engel olunması, toplumda emniyet ve istikrarın sağlanması, suçlunun, işlediği suçun vebâinden ve sorumluluğundan kurtarılması hedeflenmiştir.”⁴⁷

Kur'an-ı Kerim'in cezalandırırken izlediği yollardan biri de işlenen suçlara karşı insanlarda ahlaki bir tavır oluşturmalarını sağlamaktır. Özellikle kula haklarının ihlali konusunda Allah Müslümanları uyarırken aynı zamanda kul hakkını ihlal etmenin tiksiniilmesi gereken bir hareket olarak nitelendirir. Örneğin, kul hakkını ihlal kapsamında değerlendirilmesi gereken insanların arkadan çekiştirilmesi ve hoşlanmadıkları şeylerin konuşulması anlamına gelen gıybet ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de Hucurat Suresinin 12. ayetinde “Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.” buyurularak gıybet etmek

⁴⁴ BENLİ, Abdullah, İslam Hukukunda Manevi Tazminat, s.76.

⁴⁵ Kur'an-ı Kerim'de affetmekle ilgili bir çok ayet bulunmaktadır. Mesela; “Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kıldı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraf) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gerek) diyeti) güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır.” (Bakara,178); “O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.” (Âl-i İmran,134);

“O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.”(Âl-i İmran,159);

“(Resûlüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.”(A'râf,199);

“Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür. Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfâtı Allah'a aittir. Doğrusu O, zalimleri sevmez. (Şûrâ,40);

“Kim sabreder ve affederse şüphesiz bu hareketi, yapılmaya değer işlerdendir.”(Şûrâ,43);

“Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, kusurlarını örterseniz, bilin ki, Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. (Tegâbün,14).

⁴⁶ Nitekim bunun örneğini Hz. Peygamber göstermiştir. Hudeybiye yılında kendisine kasteden seksen kişiyi affetmiş, yine uyurken bir kılıç darbesiyle kendisini öldürmek isteyip de buna muvaffak olamayan Gavs b. el-Hâris'i bağışlamış, yine aynı şekilde kendisine sihir yapan Lebid b. A'sam'ı affetmiştir. Bir hadis-i şeriflerinde de “Allah, affi sayesinde kulun izzet ve şerefini artırır” buyurmuştur. (Münziri, Muh. Sahih Müslim, II, 235, No.1790; Tirmizi; 28/K.Bim, 82; Dârimi, 3/K.Zekat, 35; * Muvatta, 58/K.Sadaka, 16; Ahmed b. Hanbel, VI, 386.) Şu hadisiyle de affedicilerle uhrevi müjde vermiştir: “Kim istediğini yerine getirmeye gücü yettiği halde öfkesini yenersen Allah, kıyamet gününde bütün halkın huzurunda onu çağırarak ve onu hurilerden dilediği kadar almakta muhayyer bırakacaktır” (Ebû Davud, 35/K.Edeb, 3, No.4777).

⁴⁷ BENLİ, Abdullah, İslam Hukukunda Manevi Tazminat, s.107.

ölmüş kardeşinin etini yemek gibi görülmüştür. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'in temel hedefi, insanlarda suça karşı verilecek cezalardan korkma duygusu uyandırmaktan ziyade bizatihi suça karşı nefret ve tikslenme hisleri oluşturmaktır. Böylece suçlar daha tasavvur aşamasında önlenmektedir. Kur'an-ı Kerim'in ve Rasûlullah (sav)'in işlenen suçlarda Müslümanları ahiret azabı ile korkutmasının sebebini değerlendiren Ömer Nasuhi Bilmen şöyle demektedir:

"Uhrevi mes'ûliyyet de bir cezadır; hem de en büyük, en müthiş bir cezadır. Bundan maksat, câninin, işlemiş olduğu cinâyetten, mesela katl hadisesinden dolayı, ebediyet âleminde cezaya müstahik olmasıdır. Bu öyle bir cezadır ki, bunun dehşetinden dolayı her inançlı insan tirtir titrer ve suç işleme tarafına en küçük bir şekilde temâyül bile göstermeye cesaret edemez. Bu yüzden bu ceza, en kuvvetli bir ahlâki müeyyideyi teşkil etmektedir.

Gerçekte âlemin düzeni için en mükemmel müeyyide, âhirette hesaba çekilme endişesidir. Bir kısım câniler, herhangi bir sebeple veya bahane ile dünyevi cezadan kur- tulmuş olabilirler. Böyle bir kurtuluş imkânını düşünen bazı kimseler ise bir takım cinâ- yetlere cesaret ederler. Fakat inançlı bir insan, dünyevi cezadan kurtulsa bile, uhrevi ce- zaya çarpılacağını her hâlükârda düşünür, bu düşünce ise, şüphe yok ki insanlar arasında cinâyetlerin azalmasına pekçok yardım eder.

Ayrıca, beşer olması itibariyle suç işlemiş bulunan bir insan, uhrevi cezadan kurtulmak için, suçunu itiraf ederek hakkındaki dünyevi cezanın tatbik edilmesine muvafakat eder. Çünkü tövbekâr olup, halini düzelten ve hakkında dünyevi cezanın tatbik edilmesine muvafakat gösteren sağlam inançlı bir Müslümanın, uhrevî azabdan kurtulacağı kuvvetle umulmaktadır. Bunun sonucunda da hem suç hâdisesi aydınlanmış, hak yerini bulmuş, hem de başkalarının dikkatli olması için mükemmel bir vesile vücuda gelmiş olur".⁴⁸

İslam hukuku ile pozitif hukukta suçlara verilen cezalar karşılaştırıldığında İslam hukukunda verilen cezaların çok yönlü olduğu görülmektedir. Zira pozitif hukukta cezalar sadece maddi/dünyevi yönü ağır basan cezalardır. İslam hukukunda ise cezaların hem uhrevi hem de dünyevi bir tarafı bulunmaktadır.⁴⁹

Manevi tazminat kavramını, İslam hukukunun ana kaynağı Kur'an-ı Kerim'de, Modern hukuktaki şekliyle kavramsal olarak bulamayız. Ancak ayetlerin içerdiği hususlar ve tekabül ettikleri karşılıklar düşünüldüğünde manevi tazminat kapsamında değerlendirilebilecek ayetler mevcuttur:

"Şüphesiz Allah ve Resulünü incitenlere, Allah dünya ve ahirette lanet etmiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır. Mümin erkekleri ve mümin kadınları işlemedikleri şeyler yüzünden incitenler, bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir."⁵⁰ Ayette geçen incitme, iftira ve eziyetler suç olarak tanımlanmıştır. Ayrıca dünyadaki lanetlenmenin manevi tazminat olarak görülebileceği de düşünülmektedir.⁵¹

"Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir namdır! Kim de tövbe etmezse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir."⁵² Ayette alay etmek, insanları kötü lakaplarla çağırarak kerih görülmüş ve modern hukuktaki kavramsallaştırmayla insanların isim haklarına saygı gösterilmesi emredilmiştir. Ayette geçen ve bu tür eylemlerde bulunan kişiler için kullanılan fasık ve zalim kavramlarını da dünyadaki manevi tazminat kapsamında düşünmek mümkündür.

"Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir."⁵³ Bu ayette kesin bilgi olmadan insanlar hakkında konuşmaktan veya tahmin yürütmekten sakındırılmaktadır. Bu bağlamda sosyal medyada yer alan ve kesin bilgi içermeden insanlara sunulan bilgileri ve haberleri de değerlendirmek

⁴⁸ (BİLMEN, Ömer Nasuhi, Hukuku İslamiyye ve İstılahatıFıkhiyye Kamusu, C. 2, s. 41-42) Naklen BENLİ, Abdullah, İslam Hukukunda Manevi Tazminat, s.108.

⁴⁹ BENLİ, Abdullah, İslam Hukukunda Manevi Tazminat, s.109.

⁵⁰ Ahzab Suresi, 57-58. ayetler

⁵¹ KAHVECİ, Nuri, İslam Borçlar Hukukunda Tazminat, s. 204.

⁵² Hucurat Suresi, 11. ayet

⁵³ Hucurat Suresi, 12. ayet

mümkündür. Aynı şekilde tecessüs denilen ve insanların gizli ve mahrem hallerini araştırmak ortaya çıkarmak anlamına gelen⁵⁴ eylemden de Müslümanların sakınılması istenmiştir. Toplumda fitne ve karışıklık çıkmasına neden olan Gıybet ve dedikodu da bu ayette yasaklanmıştır. Gıybetin ölmüş kardeşinin etini yemekle eş değer görülmesi ile Müslümanların hem bu günahtan tiksintmeleri hem de bu eylemin manevi tazminat kapsamına girebileceği şeklinde düşünebiliriz.

“Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah'a iman edersiniz. Kitap ehli de inansalardı elbette kendileri için hayırlı olurdu. Onlardan iman edenler de var. Ama pek çoğu fasık kimselerdir. Onlar size eziyetten başka bir zarar veremezler.”⁵⁵ Ayetteki ifadeden, eziyet etme şeklinde ifade edilen insanlara zarar verme eylemi eziyet edici fiillerin zararlı sonuçlanacağını ve manevi tazminatı gerektireceğini çıkarabiliriz.

“Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay haline!”⁵⁶

“Doğrusu sana buğzeden, soyu kesik olanın ta kendisidir.”⁵⁷

“Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsik kimselerdir.”⁵⁸ Bu ayet İslam hukukunda manevi tazminatın varlığının delillerinden biri sayılabilir. Zira namuslu bir kadına zina iftirasında bulunmak maddi bir zarar doğurmamaktadır. Zina iftirası atılan namuslu kadında iftiradan dolayı psikolojik ve ruhsal çöküntüye neden olacağı aşikardır. Ortada manevi bir zarar bulunmaktadır. Allah Kur'an-ı Kerim'de bu haksız fiilin sahiplerine seksen değnek verilmesini emrederek manevi bir zararın maddi bir karşılıkla giderilmeye çalışılmasını emretmiştir. Ayrıca ahiretteki azabı hatırlatmıştır. Surenin devamındaki 23. ve 24. ayetlerinde “ıffetli ve (haklarında uydurulan kötülüklerden) habersiz mü'min kadınlara zina isnat edenler, gerçekten dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. İşlemiş oldukları günahtan dolayı dillerinin, ellerinin ve ayaklarının kendi aleyhlerine şahitlik edecekleri günde onlara çok büyük bir azap vardır.” buyrulmaktadır.

“Yine onlardan peygamberi inciten ve "O (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır" diyen kimseler de vardır. De ki: "O sizin için bir hayır kulağıdır ki Allah'a inanır, mü'minlere inanır (güvenir). İçinizden inanan kimseler için bir rahmettir. Allah'ın Resülünü incitenler için ise elem dolu bir azap vardır.”⁵⁹ Bu ayette de sözle insanlara karşı yapılan haksız saldırılar incitme olarak nitelendirilmiş ve yasaklanmıştır.

“Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür (ona denk bir cezadır). Ama kim affeder ve arayı düzeltirse onun mükafatı Allah'a aittir. Şüphesiz O, zâlimleri sevmez. Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye (ceza vermek için) bir yol yoktur. Ceza yolu ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler içindir. İşte onlar için elem dolu bir azap vardır. Her kim de sabreder ve bağışlarsa, işte bu elbette azmedilecek işlerdendir.”⁶⁰

Verdiğimiz ayetlerden Kur'an-ı Kerim'in suç olarak gördüğü manevi suçları genel başlıklar altında toplarsak:

- İfk: Namuslu bir kadına zina iftirasında bulunmak. Ve ayrıca genel olarak insanlara karşı iftara atmak.
- İnsanlarla alay etmek
- İnsanları ellerinde olmayan özelliklerinden dolayı ayıplamak.
- İnsanlara hoşlanmadıkları kötü lakaplar takmak ve bu lakaplarla çağırarak
- İnsanların ayıp ve kusurlarını araştırmak ve ortaya çıkarmak (Tecessüs)
- Hoşlanmadıkları şekilde insanların arkalarından dedikodularını yapmak (Gıybet).
- Ebter (soyu kesik) demek. Bu aynı şekilde insanların soyları ve aileleri hakkında ileri geri konuşmak için de geçerlidir.
- Müslümanlara ahmak, beyinsiz vb (sefih) kelimeler söylemek.

⁵⁴ ÇAĞRICI, Mustafa, Tecessüs, s. 246.

⁵⁵ Âl-i İmran Suresi, 110 ve 111. ayetler

⁵⁶ Hümeze Suresi, 1 ve 2. ayetler

⁵⁷ Kevser Suresi, 3. ayet

⁵⁸ Nur Suresi, 4. ayet

⁵⁹ Tevbe Suresi, 61. ayet

⁶⁰ Şura Suresi, 40-43. ayetler

4.2. Mehir

4.2.1. Mehir Kavramı

İslam hukukunda mehir boşanmanın şartlarından kabul edilmiştir. Bu anlamda mehir miktarının belirlenmesi ve mehrin kadına teslim edilmesi nikâh öncesinde ve evlilik devam ettiği sürece önemli olarak görülmezken, boşama durumunda boşanmanın en önemli meselelerinden biri haline gelir.

İslam hukukunda mehirle ilgili konular mehrin belirlenmesi, kadına verilmesi, belirlenen mehrin nikahın gidişatına göre şekillendirilmesi gibi durumlarda farklı şekillerde ele alınmıştır.

4.2.2. Mehrin Tanımı ve Hükümü

“Sözlükte mehir (mehr) “ücret” mânasına gelir. Bir fıkıh terimi olarak evlilik esnasında ödenen para veya malı ifade etmesi bu uygulamanın evlilik kurumunun Sâmi kültüründeki ilk şekilleriyle irtibatlı olmalıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de mehir anlamında ecrin çoğulu olarak ücûr, farîza ve saduka (çoğulu sadukat) kelimeleri geçmektedir. Hadislerde bu mânada daha çok mehir ve sadak terimlerine rastlanmaktadır. Bazı durumlarda “misil mehir” anlamında ukr kelimesi de kullanılmıştır. Türkçe’ de ise daha çok mihr şeklinde kullanılır.”⁶¹

Mehir sözlükte, “i‘vaz” anlamına gelmektedir. Bir fıkıh terimi olarak: “Sahih bir nikâh akdinden sonra bazı özel şartların gerçekleşmesiyle -bu şartlar mezhepler arasında farklılık arz etmektedir- kocanın, zevceye verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği maldır.”⁶²

“Mehr in birçok ismi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: es-sadak, el-ücre, el-farizâ, el-mehr, el-âlâik, el-ukur’dur.9 Hanefi mezhebine göre yazılan klasik fıkıh eserlerinde en çok “mehr”, diğer üç mezhebe göre yazılan klasik fıkıh eserlerinde ise en çok “es-sadak” ismi kullanılmaktadır. Türkçede ise bunlardan en çok mehir tabiri kullanılmaktadır.”⁶³

Mehir Kur'an-ı Kerim’de erkek üzerine bir borç olarak tanımlanmaktadır. Nitekim Nisa Suresinin 4. ayetinde “Kadınlara mehirlerini gönül hoşnutluğuyla verin.” şeklinde emredilmektedir. Aynı şekilde Rasûlullah (sav) de: “Demirden bir yüzük dahi olsa [mehr olarak] ver.”⁶⁴ diye buyurmuştur. Bir diğer delil ise bu güne kadar mehrin olmadığına dair herhangi bir iddianın bulunmaması, bu konuda ümmetin icma’ı da olduğunu göstermektedir.”⁶⁵

Mehrin verilmesi konusunda icma olsa da mehrin verilmesi gereken zamanı ile ilgili tartışmalar bulunmaktadır. “Nikâh akdini, bey’ akdine kıyas edenler, zifaf gerçekleşmeden mehrin zevceye ödenmesi vacip olmayacağını söylemişlerdir. Çünkü bey’de müşteri, malı almadıkça ücret ödemesi vacip olmaz. Mehri, bir ibadet olarak görenler, bunun zifâftan önce ödenmesi gerektiğini söylemişlerdir. Fakat her hâlükârda mehir ödenmeden önce de zifâf caizdir. Ancak buna rağmen zifâftan önce mehrin tamamı veya bir kısmını ödemek sünnettir. (...) Cumhura (Hanefi, Şâfiî, Hanbeli) göre mehir, nikâh akdinin bir rûknü veya şartı olmadığı için nikâh akdi sırasında zikredilmesi sünnettir. Dolayısıyla nikâh akdi esnasında unutulması, kasten terk edilmesi, tarafların mehrin verilmemesi konusunda anlaşmaları veya fıkhen mal sayılmayan içki, domuz vb. haram olan maddelerin tesmiye/tayin edilmesi gibi durumlarda da mehir ortadan kalkmaz.”⁶⁶

4.2.3. Mehrin Miktarı

Mehrin üst sınırı konusunda bir sınırlama olmadığına dair mezhepler ittifâk halindedirler. Çünkü mehrin üst sınırını belirleyen herhangi bir nass bulunmamaktadır. Bu konuda Allah Teâlâ Kur’ân’ı Kerîm’de: “Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehr olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın.”⁶⁷ şeklinde buyurmuştur.⁶⁸

⁶¹ AYDIN, Mehmet Âkif, Mehir, s.389.

⁶² YILDIRIM, Nurettin, İslâm Hukûkunda Mehir Ve Ev Eşyasıyla İlgili Anlaşmazlıklar Ve Bunların Çözümü, s.4; Saffet Köse vd.,El Kitabı, Grafiker Yayınları, s. 317.

⁶³ YILDIRIM, Nurettin, İslâm Hukûkunda Mehir Ve Ev Eşyasıyla İlgili Anlaşmazlıklar Ve Bunların Çözümü, s.4.

⁶⁴ Buhârî, el-Câmi‘u’s-Sahîh, “Kitabu’n-Nikâh 51”, s. 1313.

⁶⁵ YILDIRIM, Nurettin, İslâm Hukûkunda Mehir Ve Ev Eşyasıyla İlgili Anlaşmazlıklar Ve Bunların Çözümü, s.5.

⁶⁶ YILDIRIM, Nurettin, İslâm Hukûkunda Mehir Ve Ev Eşyasıyla İlgili Anlaşmazlıklar Ve Bunların Çözümü, s.5

⁶⁷ Nisa Suresi, 20. ayet.

⁶⁸ YILDIRIM, Nurettin, İslâm Hukûkunda Mehir Ve Ev Eşyasıyla İlgili Anlaşmazlıklar Ve Bunların Çözümü, s. 12.

Her ne kadar mehrin üst sınırı için tayin edilen bir meblağ bulunmasa da yine de aşırıya kaçmamak sünnettir. “Nitekim Hz. Peygamber bir hadisi şeriflerinde şöyle buyurmuştur: “Nikâhın en hayırlısı, külfet olarak en kolay olanıdır.”⁶⁹ Başka bir hadisinde de: “Kadınların en bereketlisi, mehiri en kolay olanıdır.”⁷⁰ buyurmuştur. Bu hadislerde mehrde aşırıya kaçmamanın tavsiye edilmesinin hikmeti, gençlerin evlenmesini kolaylaştırmak içindir.”⁷¹

Mehrin alt bir sınırının olup olmadığı konusunda ise mezhepler ihtilaf etmişlerdir. Hanefiler, mehrin alt sınırını, hırsızlığın (sirkat) alt sınırına kıyas ederek, ilk dönemlerde yaklaşık iki koyun bedeli olanon dirhemden az olamayacağını söylemişlerdir.⁷² Nitekim onlara göre hırsızlık cezasının uygulanabilmesi için çalınan malın bir dinar veya on dirhemden az olmaması gerekir. Ayrıca “On dirhemden az mehr yoktur.”⁷³ hadisini de delil olarak zikretmişlerdir.⁷⁴

4.2.4. Boşanma Tazminatı Olarak Mehir

Mehir, miktarının belirlenmesinde kadının özgür bırakıldığı bir konu olması hasebiyle boşanmalarda manevi tazminat olarak kabul edebileceğimiz bir kavramdır. Çünkü kadın mehri belirlerken olası boşanma durumlarını ve nikâh esnasında yaşanabilecek olumsuzlukları da hesaba katar. Bu açıdan mehri, modern hukuktaki boşanmalarda alınan manevi tazminatlardan bir adım öndedir diyebiliriz. Çünkü modern hukukta tazminat boşanma gerçekleşikten sonra ödenirken, İslam hukukunda mehri kadının istemesi ile nikâh öncesinde verilir. Ayrıca tam bir nikahın gerçekleşmesinde önemli olan zifafın gerçekleşmemesi halinde yaşanacak bir boşanmada belirlenen mehrin en az yarısının verilmesinin emredilmesi⁷⁵ de mehrin manevi tazminat olduğuna hükmedebilmemizde başka bir etkidir. Çünkü ortada bir karı ve koca yoktur. Sadece nikâh akdi yapılmıştır. Buna rağmen kocanın haklı bir sebebe dayanmadan boşanma istemesi durumunda, belirlenen mehrin en az yarısını ödemek zorunda oluşu kadının yaşayabileceği sıkıntılarının telafisi olarak görülmelidir.⁷⁶

4.3. Nafaka

4.3.1. Nafaka Kavramı

Nafaka Arapça’da n-f-k kökünden türetilen “eNfKa” fiilinin mastarı olan infak’tan isimdir.⁷⁷ Kelimenin çoğulu ise, nafakât, enfak ve nifak kelimeleridir.

Sözlükte nafaka kelimesi “harcamak, tüketmek” anlamındaki infâk mastarından türetilmiş olup “azık, ihtiyaçların karşılanması maksadıyla harcanan para vb. maddî değerler” manasına gelir. Bir başka açıdan nafaka, yenecek yemek, katık, maişet ve diğer zaruri ihtiyaçların karşılanması maksadıyla kişinin kendisi ve aile fertleri için harcadığı her şeydir.⁷⁸ Fıkıhta kişinin başka varlıkları görüp gözetme yükümlülüğü belirli yakınlarıyla sınırlı olmayıp köle, hayvan ve cansızlara karşı da bu kapsamda sorumlulukları bulunduğu İslâm hukukçuları tarafından nafaka için değişik tarifler verilmiştir. Buna göre nafakanın terim anlamı, “hayatiyetin ve yararlanmanın devamlılığını sağlamak için yapılması zorunlu olan harcamalar” şeklinde ifade edilebilir. Yine bir Fıkıh terimi olarak nafakanın “geçimini üstlendiğine yiyecek, giyecek ve mesken temini” şeklinde de tarifi yapılmaktadır.⁷⁹ Kur’an’da nafaka kelimesi iki yerde⁸⁰, infak mastarından türeyen kelimeler ise yetmişten fazla yerde geçer.⁸¹

⁶⁹ EbûDâvûd, el-Müsned, c. 3, s. 46.

⁷⁰ en-Nesâi, es-Sünenü’l-Kübrâ, c. 8, s. 304.

⁷¹ YILDIRIM, Nurettin, İslâm Hukûkunda Mehri Ve Ev Eşyasıyla İlgili Anlaşmazlıklar Ve Bunların Çözümü, s. 13.

⁷² Hanefilere göre 10 dirhem altı mal olarak sayılmaz. Diyanet İşleri Başkanlığı, İlmihâl, c. 2, s. 219; Aydın Taş, İslâm Aile Hukuku, s.145-146.

⁷³ el-Beyhâkî, es-Sünenü’l-Kübrâ, c. 7, s. 393.

⁷⁴ YILDIRIM, Nurettin, İslâm Hukûkunda Mehri Ve Ev Eşyasıyla İlgili Anlaşmazlıklar Ve Bunların Çözümü, s. 13.

⁷⁵ “Eğer onlara mehri tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır. Ancak kadının, ya da nikah bağı elinde bulunanın (kocanın, paylarından) vazgeçmesi başka. Bununla birlikte (ey erkekler), sizin vazgeçmeniz takvaya (Allah’a karşı gelmekten sakınmaya) daha yakındır. Aranızda iyilik yapmayı da unutmayın. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı hakkıyla görendir.” (Bakara Suresi, 237. Ayet)

⁷⁶ KAHVECİ, Nuri, Boşanma Sonucu Manevi Tazminat, S. 108; BENLİ, Abdullah, İslam Hukukunda Manevi Tazminat, s. 191, 212.

⁷⁷ HALEBİ, İbrahim, Mülteka’l-Ebhur, c. I, s. 591

⁷⁸ EBÛ ZEHRÂ, Muhammed, el-Ehvâlu’ş-Şahsiyye, s. 181.

⁷⁹ el-MEVŞİLİ, el-İhtiyârü’t-Ta’lîlî’l-Muhtâr, c. IV, s. 4; el-CEZİRÎ, Kitabu’l-FıkâhâleMezâhibi’l-Erb’eh, c. IV s. 467; EBÛ ZEHRÂ, el-Ehvâlu’ş-Şahsiyye fi Şerî’eti’l-İslâmiyye, a.y

⁸⁰ Bakara Suresi 270. Ayet ve Tevbe Suresi 121. ayet

⁸¹ ERBAY, Celal, Nafaka, s. 282.

İnfak kelimesinin birçok anlamı olup, konumuzla ilgili olanları bir şeyin tükenip bitmesi ve azalması, ölmek, çarşıda pazar kurulmak revaç bulup, isteklisi çoğalmak şeklinde sıralayabiliriz. Nafaka kelimesinin anlamına gelince; yenecek yemek, maişet, katık, elbise, mesken ve diğer zaruri ihtiyaçların karşılanması maksadıyla şahsın kendisi ve aile fertleri için harcadığı her şeydir. Türkçede nafaka yerine, “geçim masrafı” veya “geçim harcamaları” gibi ifadeler kullanılmaktadır.⁸²

Bir İslam hukuku terimi olarak nafakayı bazı fıkıhçılar “hayatiyetin ve yararlanmanın sürdürülebilmesi için ihtiyaç hissedilen şeylerin devamlı bir şekilde teminidir”⁸³ şeklinde; bir kısım fukaha ise “bir şeyin bekasının ve devamının bağlı olduğu yiyecek, giyecek ve iskân mahalli gibi şeylerdir”⁸⁴ diye tarif etmişlerdir.

Ayrıca son dönemde; “Geçimini üstlendiği kimsenin yiyecek, giyecek ve meskenini temin etmesi”, “Geçimini üstlendiği kimseye örfe yiyecek ekmek, katık ve içecekleri, giyecek örtü ve üstlüğü, mesken, ev eşyası örfe göre su ve aydınlatma masrafları, temizlik aletleri ve ihtiyaç duyulduğunda hizmetçi ücretinin ödenmesi” gibi kapsadığı alanın çerçevesini çizen tanımlar yanında, meseleyi daha genel manada ele alıp “kişinin bakmakla yükümlü olduğu şahısların sosyal seviyesine göre normal bir hayat sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu ve mükellefin temin ile yükümlü bulunduğu şeylerin tümüne denir”, şeklinde bir tanım da yapılmıştır. Erbay’ın da belirttiği gibi bu nafaka tanımları arasında en uygun tanım, “hayatiyetin ve yararlanmanın sürdürülebilmesi için ihtiyaç hissedilen şeylerin devamlı bir şekilde teminidir”⁸⁵ şeklindeki tanımdır.⁸⁶

4.3.2. Nafakanın Şartları

İslam Hukukuna göre nafaka yükümlülüğünün oluşması için bazı şartlar gereklidir. Bu şartlardan ilki, nafaka yükümlülüğü altına giren kocanın ve nafaka hakkı kazanan kadının evlenmesi ve karı ve kocanın yaptığı bu evliliğin sahih bir evlilik olması gereklidir. Sahih nikâh akdinin olmadığı yerde nafakadan da bahsedilemez. Nafakanın oluşması için gerekli olan şartları maddeler halinde şöyle inceleyebiliriz:

- Karı ve koca arasında nafaka hukukunun başlaması için her şeyden önce aralarında sahih bir nikâh akdi olmalıdır.⁸⁷
- Nafakanın alacaklı tarafı olan kadında bazı şartların bulunması gerekmektedir. Bunlar; kadının cinsel açıdan olgun ve yetişkin olması,⁸⁸ kendisini kocasına teslim etmeli,⁸⁹ kocasına karşı itaatkâr olmalı,⁹⁰ boşama gerçekleşmişse iddet dönemi içerisinde olmak⁹¹ gibi şartlardır.
- Nafaka borcu altına giren ve evin nafakasını temin etmekle yükümlü olan erkekte bazı şartların bulunması gereklidir. Bunlar, nafaka yükümlülüğü altına giren koca akıllı ve ergen olmalı,⁹² evin geçimini / nafakayı sağlayabilecek yetenek ve kapasitede olmalıdır.⁹³

4.3.3. Nafakanın Sınırı ve Kapsamı

İslam hukukunda nafakanın neyi kapsadığı konusunda mezhepler arasında tartışmalar bulunmaktadır. Ancak biz genel olarak nafakanın sınırını maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

- Temel Gıda: Erkek ailesinin yiyeceğini israfa kaçmadan ve cimrilik etmeden karşılamalıdır. Buna göre ailenin günlük olarak yiyecek miktarı ayarlanmalı ve ister nakdi isterse aynı olarak ödenmelidir.⁹⁴ Kanaatimizce temel gıdanın asgari miktarı bir kişinin bir gün doyabileceği miktar olmalıdır. Bu da

⁸² KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s. 4.

⁸³ PAÇACI, İbrahim ve diğerleri, Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 511.

⁸⁴ KARAMAN, Hayreddin, Mukayeseli İslâm Hukuku, s. 286; DÖNDÜREN, Hamdi, Delilleriyle Aile İlmihali, s. 345.

⁸⁵ ERBAY, Celal, Nafaka, s. 282.

⁸⁶ KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s. 6.

⁸⁷ KARAMAN, Hayreddin, Mukayeseli İslâm Hukuku, C. 1, s. 287; GÜLEÇ, Hasan, İslâm Hukukunda Nafaka, s. 36; ÖZCAN, Ruhi, İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası, s. 74; KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s. 26.

⁸⁸ ERBAY, Celal, Nafaka, s. 283; KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s. 30.

⁸⁹ ERBAY, Celal, Nafaka, s. 283; KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s. 31.

⁹⁰ GÜNAY, Hacı Mehmet, Nüşüz, s.303; GÜLEÇ, Hasan, İslâm Hukukunda Nafaka, s. 34; ÖZCAN, Ruhi, İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası, s. 70; KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s.34.

⁹¹ KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s. 41.

⁹² KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s. 46.

⁹³ GÜLEÇ, Hasan, İslâm Hukukunda Nafaka, s. 63.

⁹⁴ GÜLEÇ, Hasan, İslâm Hukukunda Nafaka, s. 49; Halil Cin, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, s. 197; KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s. 49

günün ve zamanın şartlarına göre belirlenmelidir. Bu konuda temel olarak alınabilecek ölçüt fitre miktarı olmalıdır kanaatindeyiz.

b. Giyim: Koca eşinin giyecek ihtiyacını karşılamak zorundadır. Zira Kur'an-ı Kerim'de "Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örf'e uygun olarak babaya aittir"⁹⁵ buyurulmaktadır. Ayete göre erkek karısının giyim ihtiyacını karşılarken örf'e uygun davranmalı, eşinin yaşadığı iklim ve coğrafyaya, kültüre uygun meşru giyecekler temin etmelidir. Kadının karşılanması gereken giyim miktarının asgari ne kadar olacağı konusunda alimler biri yazlık biri kışlık olmak üzere yılda iki takım elbise olması gerektiği hususunda birleşmişlerdir.⁹⁶

c. Ev/Konut: Koca ailesini dış tehlikelerden koruyacak, kendi maddi durumuna uygun bir ev sağlamakla yükümlüdür.⁹⁷

d. Temel İhtiyaç Maddeleri: "İslam hukukçularına göre koca karısına yemek pişirmede, ekmek yapmada ve su içmede kullanılacak kap ve aletleri; fırın, ocak, yakıt gibi malzemeleri sağlamakla yükümlüdür. Ayrıca kocanın uyku için gerekli yatak, yastık ve yorgan ve üzerinde oturulan sergi, hasır vb. şeyleri de alması gerekir."⁹⁸

e. Temizlik ve Bakım Giderleri: "İslam hukukçuları arasında temizlik aletlerinin koca tarafından sağlanacağı konusunda görüş birliği, makyaj malzemeleri ve kozmetik ürünlerinin sağlanması konusunda ise görüş ayrılığı vardır."⁹⁹

f. Seyahat Giderleri: "İslam Hukukçularına göre karı kocaya itaat çerçevesinde onunla beraber seyahat ederse nafaka alma hakkına sahiptir. Mesela, kocasının izniyle ve onun yanında hacca giderse, kocasına itaate devam ettiği için nafaka almayı hak eder."¹⁰⁰

4.3.4. Nafakanın Sona Ermesi

Erkek, evlilik bağı devam ettiği sürece nafaka ile yükümlüdür. Ancak evlilik bağının sona ermesi veya karısının vefat etmesi ile beraber nafaka yükümlülüğü üzerinden kalkmaktadır. Boşanma sonrasında iddet süresince erkek kadının nafakasını temin ile yükümlüken, iddet bittiğinde ve karı ve koca birbirinden bân talakla kesin bir şekilde ayrıldığında kocanın nafaka yükümlülüğü de ortadan kalkar. Boşanma sonrasında eğer annenin emzirmesi gereken çocuğu varsa ve kocayla anlaşma yapıp çocuğu emzirmesi konusunda anlaşmışlarsa bu durumda kadın çocuğunu emzirdiği süre boyunca annenin nafakası da baba üzerine borçtur. Son olarak çocukların bakımı konusunda da çocukların nafakası da babaya ait olduğu için eğer çocuklar annenin yanındaysa baba çocukların nafakasını temin ile yükümlüdür.

İslam hukuku açısından baktığımızda, boşanma sonrasında ortada bir çocuk yoksa kadının çok uzun sürelerde nafaka almasını doğru bulmamaktayız. Boşanma sonrasında kadının b-mehir belirlenmişse belirlenen mehri alması, belirlenmemişse uygun bir mehirde anlaşılması ve bu mehrin ödenmesi gerekirken nafakanın boşandıktan sonra uzun yıllar erkeğin üzerinde bir borç olması kanaatimizce erkeğe bir zulümdür.

4.4. Mut'a

4.4.1. Mut'a Kavramı

"Mut'a kavramı sözlükte; faydalanılacak mal veya menfaat anlamında kullanıldığı gibi, bir süreliğine kişiyi yasatacak miktarda yiyecek vb. şeyler anlamında da kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de mut'a kavramının değişik türevleri olarak "meta", "temettü", "istimta" ve "temti" kavramları kullanılmıştır. Bunlar farklı anlamlarda kullanılmış ise de köken olarak tümü yukarıda zikredilen mut'a anlamlarını yansıtmaktadır. Ayrıca Fıkıh ilmindeki "mut'a nikâhı" kavramı, sözlükte yer alan anlama uygun olarak kullanılmıştır. Çünkü bu nikâh, kadın açısından bir miktar ücret karşılığında olduğu gibi, erkek

⁹⁵ Bakara Suresi, 233. ayet

⁹⁶ DÖNDÜREN, Hamdi, Delilleriyle Aile İlmihali, C. 1, s. 350; ERBAY, Celal, Nafaka, s. 284; GÜLEÇ, Hasan, İslâm Hukukunda Nafaka, s. 52; Halil Cin, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, s. 199; KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s. 54.

⁹⁷ ÖZCAN, Ruhi, İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası, s. 19; GÜLEÇ, Hasan, İslâm Hukukunda Nafaka, s. 52.

⁹⁸ KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s. 60.

⁹⁹ KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s. 68.

¹⁰⁰ KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, s. 69.

açısından da gerçek ve sürekli olacak bir aile niyetiyle olmayıp geçici bir faydalanma amacıyla kısılmaktadır. Ayrıca yine Fıkıh ilminde “temettü’ haccı” diye bir kavram da vardır. Burada da kişi önce umreye niyet eder, Mekke’ye vardığında Kâbe’yi tavaf eder, Safa- Merve arasında sa’y yapar ve böylece umresini bitirmiş olur. Bunun özerine saçını keser ve üzerine vacip olan kurbanını keser. Bundan sonra ihramda iken onun için haram olan şeyler ona helal olur. Daha sonra hac için ayrıca ihrama girer. Böylece Umre ve Hac arasında, ihramda iken haram olan şeylerin helal olmalarından dolayı -bir süreliğine olsa bile- bu şeylerden faydalanma söz konusu olmaktadır. Bundan dolayı bu hac için mut’a kavramının başka bir türevi olan “temettü” kavramı kullanılmıştır.”¹⁰¹

Yukarıda mut’a kelimesinin anlamından yola çıkarak mutanın değersiz şeyler için kullanılıyor olması göz önünde bulundurulduğunda Kur’an-ı Kerim’de boşanan kadına verilmesi tavsiye edilen karşılığın muta kelimesi ile karşılanması, erkeğin kadına verdiği mal ne kadar çok olursa olsun boşanma eylemi karşısında değersiz bir karşılık olarak görüleceğini, kadının kaybettiği aile yuvasının daha büyük bir kayıp olduğunu bildirmiş olmaktadır.¹⁰²

Tanrıverdi, mut’a kelimesini ‘boşanma tazminatı’ olarak çevirir ve terim anlamını şöyle açıklar: “Boşanma tazminatı diye çevirdiğimiz “mut’a”nın İslam hukukundaki terim anlamı ise; kendisinden kaynaklanmayan bir nedenden dolayı boşanan kadına, boşayan koca tarafından kendisine verilen mehirdışında bir miktar mal veya menfaattir. Nitekim bu mut’a, bir miktar para veya mal olabileceği gibi, görevlendirilen bir hizmetçinin hizmeti de olabilir.”¹⁰³

“Muta, İslam hukukçularının benimsediği anlamda olmak üzere, gar-i menkul mal, menkul mal, para veya elbise cinsinden verilebilir.”¹⁰⁴

Boşanma tazminatında, belirleyici iki önemli unsur vardır. Birincisi; nikâh akdi yapılırken mehinbelirlenmiş olup olmamasıdır. İkincisi; boşanmanın zifaktan önce veya sonra olmasıdır.¹⁰⁵

Mut’a ile ilgili kavramsallaştırmalara ve değerlendirmeler incelendiğinde mut’anın tam karşılığının bugünkü anlamda bir manevi tazminat olduğu sonucu çıkarılabilir.

4.4.2. Mut’a’nın Hükümü

Tanrıverdi, İslam hukukçularından mut’ayı vacip olarak görenlerin delillerini şu şekilde sıralar:

- “Örfe uygun olarak onlara mut’a veriniz.”¹⁰⁶ ayetinde emir kipi kullanılmıştır. Emir kipi –kural olarak- vücup (gereklilik) ifade eder.
- Bakara Suresinin 241. ayetinde yer alan “Boşanmış kadınlar için” ifadesindeki “için” anlamını Arapçadaki “li” edatı vermektedir. Bu edat “temlik” (mülkiyete geçirme) anlamını da içermektedir.
- Bakara Suresinin 236 ve 241. ayetlerinde yer alan “üzerine bir hak” ifadesinde, gereklilik bildiren iki unsur vardır. Birincisi: buradaki “üzerine” anlamını Arapçadaki “ala” edatı ifade etmiştir. Bu edat gereklilik bildirmektedir. İkincisi: buradaki “hak” kavramı gereklilik bildirmektedir. Ayrıca, ikisinin birlikte bulunması gerekliliği daha da pekiştirmiştir.
- İmam Malik’in; ayette sadece muttakiler ve muhsinler zikredilmişken, mut’a bütün müminlere vacip kılınamaz anlamındaki eleştirisine karşılık şöyle denilmiştir: mut’ayı mustahap kabul etsek de aynı eleştiri söz konusu olacaktır çünkü ayette sadece muttakiler ve muhsinler zikredilmişken, mut’a bütün müminlere mustahap kılınmamalıdır.
- Mut’a bütün müminler için söz konusu iken, “müminler” kavramı yerine “muttakiler” ve “muhsinler” kavramı kullanılmıştır. Bununla bir yandan; müminler mut’a vermeye teşvik edilmişken, diğer yandan; mut’ayı verenler onurlandırılmıştır.

¹⁰¹ TANRIVERDİ, Hasan, İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut’a), s.450-451; ayrıca bkz. KAHVECİ, Nuri, Boşanma Sonucu Manevi Tazminat, s. 106.

¹⁰² TANRIVERDİ, Hasan, s.451; KAHVECİ, Nuri, Boşanma Sonucu Manevi Tazminat, s. 107.

¹⁰³ TANRIVERDİ, Hasan, s.451.

¹⁰⁴ KAHVECİ, Nuri, İslam Borçlar Hukukunda Tazminat, s. 225.

¹⁰⁵ TANRIVERDİ, Hasan, İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut’a), s.449.

¹⁰⁶ Bakara Suresi, 236. ayet

- Kur'an'da bir hükmün sadece muttakiler için verilmesi o hükmün diğer Müminler için geçerli olmadığı anlamına gelmez. Nitekim Bakara Suresinin 2. ayetinde Kur'an hakkında "muttakiler için hidayet" buyrulmuştur, ama onun hidayeti muttakilere has değildir.¹⁰⁷

4.4.3. Boşanma Tazminatı Olarak Mut'a

Mut'ayı 'boşanma tazminatı' olarak kabul eden Tanrıverdi'nin, mut'anın neden boşanma tazminatı olarak sayılması gerektiği konusundaki değerlendirmeleri önem arz etmesi bakımından bu kısma alınması tarafımızca uygun görülmüştür:

- "İslam hukukundaki "mut'a", boşanma ile ilgili olup boşanan kadınlar için söz konusudur. Nitekim ölümden dolayı meydana gelen ayrılıklarda söz konusu değildir.

- Mut'a, özellikle kadının sebep olmadığı boşanma durumlarında söz konusudur. Başka bir ifade ile kadının mağduriyetine karşılık öngörülmüştür. Vacip olan mut'anın kadının kaybettiği aile nimetleri ve ayrılığın getirdiği üzüntü ve elemelere karşılık olduğunu söyleyen birçok İslam hukukçusu olmuştur. Buna binaen de modern hukuktaki "boşanma tazminatı" ile aynı temel niteliklere sahiptir.

- Mut'a, nakit para veya mal olabileceği gibi, görevlendirilen bir hizmetçinin yapacağı hizmet de olabilir.

- Mut'a, bazı İslam hukukçuları tarafından "yapılırsa iyi olur" kabilinden "mendub", "müstahab" veya "sünnet" olarak kabul edilmiş ise de, birçok İslam hukukçusu tarafından "yerine getirilmesi zorunlu" anlamında "vacib" olarak kabul edilmiştir.

- Mut'a miktarının, mehrin yarısının miktarını geçemeyeceğini öngören İslam hukukçuları olmuşsa da, mehrin tümünü de geçebileceğini kabul eden İslam hukukçuları da olmuştur.

- İslam hukukunun asıl ve birinci kaynağı olan Kur'an-i Kerim, mut'ayı ideal Müslümanlar olarak nitelendirebileceğimiz "muttakiler" ve iyiliksever olarak çevirebileceğimiz "muhsinler" üzerine bir hak olarak öngörmüştür. Böylece mut'ayı verenler onurlandırılmıştır.¹⁰⁸

5. SONUÇ

İslam dini öncelikle toplumsal huzurun ön planda tutulduğu bir ortam hazırlamayı amaç edinmiştir. Toplumsal bir varlık olan insan için bir takım olumsuz hadiselerin de yaşanması kaçınılmazdır. İster kasıt olsun ister kasıt olmasın toplumda bir takım olumsuz hadiselerin zuhur etmesine karşılık bu ortamın yeniden tesisi ve huzurla inşası için birtakım önlemler ve sorumluluk yükler.

Medine'de bir bahçeye devenin girmesiyle zarar veren devenin sahibi ile bahçe sahibinin durumu Hz. Peygamber'e iletilince Hz. Peygamber, oluşan bu olumsuz atmosferde sorunu giderilmesi, hukuksuzluğun önlenmesi ve toplumsal huzurun sağlanması için telafi yoluna gidiyor. Gündüz bahçe sahibinin, bahçeden sorumlu olduğu, gece ise deveden deve sahibinin sorumlu olduğunu belirterek zararı tazmin ediyor. Bu akılcı ve pratik çözümlerle sorunlara kayıtsız kalınmaması gerektiğini gösteren bu hadiseyle sorumluların tespiti, zararın tazmini toplumsal huzurun tesisi için önem arz etmektedir.

Bedene ve mala verilen zarar kadar insan şerefi, onuru, haysiyeti ve toplum önünde rencide edici her türlü fiil ve davranışta cezasız kalmamalı, insan onuruna yapılan bu haksız muamele de yaptırımsız bırakılmamıştır. Burada manevi zararın derecesi, tespit edilmesi ve güçlükleri göz önünde tutulduğunda aynı olarak telafisi mümkün değildir. Haksız kazanç ve sebepsiz mal artışına mahal vermeyecek şekilde kişinin az da olsa teselli edilmesi, uğradığı manevi zarara karşılık teskin edilmesi para veya misli bir bedel ile de tazmin edilmektedir.

Mehir, miktarının belirlenmesinde kadının özgür bırakıldığı bir konu olması hasebiyle boşanmalarda manevi tazminat olarak kabul edebileceğimiz bir kavramdır. Çünkü kadın mehri belirlerken olası boşanma durumlarını ve nikâh esnasında yaşanabilecek olumsuzlukları da hesaba katar. Bu açıdan mehir, modern hukuktaki boşanmalarda alınan manevi tazminatlardan bir adım öndedir diyebiliriz. Çünkü modern hukukta tazminat boşanma gerçekleşikten sonra ödenirken, İslam hukukunda mehir kadının istemesi ile nikâh öncesinde verilir. Ayrıca tam bir nikâhın gerçekleşmesinde önemi olan zifafın

¹⁰⁷ TANRIVERDİ, Hasan, İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut'a), s.457-458.

¹⁰⁸ TANRIVERDİ, Hasan, İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut'a), s. 462-463.

gerçekleşmemesi halinde yaşanacak bir boşanmada belirlenen mehrin en az yarısının verilmesinin emredilmesi de mehrin manevi tazminat olduğuna hükmedebilmemizde başka bir etkidir. Çünkü ortada bir karı ve koca yoktur. Sadece nikâh akdi yapılmıştır. Buna rağmen kocanın haklı bir sebebe dayanmadan boşanma istemesi durumunda, belirlenen mehrin en az yarısını ödemek zorunda oluşu kadının yaşayabileceği sıkıntılarının telafisi olarak görülmelidir.

İslam Hukuku açısından boşanma tazminatı veya manevi tazminat olarak kabul edebileceğimiz bir diğer kavram da Mut'a kavramıdır. Çünkü "mut'a", boşanma ile ilgilidir ve sadece kadınlar için söz konusudur. Mesela kadının vefatı durumunda mehir varislere ödenirken muta ödenmez. Bu da manevi tazminatın şahsiliği ve devredilemezliği prensibi ile eş değerdir. Ayrıca Mut'a, özellikle kadının sebep olmadığı boşanma durumlarında söz konusudur. Başka bir ifade ile kadının mağduriyetine karşılık öngörülmüştür. Vacip olan mut'a'nın kadının kaybettiği aile nimetleri ve ayrılığın getirdiği üzüntü ve elemelere karşılık olduğunu söyleyen birçok İslam hukukçusu olmuştur. Buna binaen de modern hukuktaki "boşanma tazminatı" ile aynı temel niteliklere sahiptir.

Sonuç olarak İslam hukukunda mehir, nafaka ve mut'a kavramlarını boşanma tazminatı veya manevi tazminat olarak adlandırmak kanaatimizce doğru bir tespit olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABDULHAMİD, Muhammed Muhyiddin, el-Ehvâlu's-Şahsiyye fi Şeri'eti'l-İslâmiyye, Mektebetu'l-Hanefiyye, Türkiye, byy
- ACAR, H. İbrahim, Talak, T.D.V.İ.A. 39. Cilt, s. 496-500, İstanbul 2010.
- AÇIK, Fatma, İslam Aile Hukukunda Tahkim Müessesesi ve Hakemin Boşama Yetkisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006, s. 5.
- AKINTÜRK, Turgut; Türk Medeni Hukuku, Yeni Türk Medeni Kanun'a Uyarlanmış Aile Hukuku, C. II, İstanbul 2004.
- ATAR, Fahrettin, Nikâh, T.D.V.İ.A. 33. Cilt, s.112-117, İstanbul 2007.
- AYDIN, M. Akif, Mehir, T.D.V.İ.A. 28. Cilt, s.389-391, İstanbul 2003.
- AYDIN, M. Akif, Türk Hukuk Tarihi, 7. B., Beta y., İstanbul, 2009.
- BENLİ, Abdullah, İslam Hukukunda Manevi Tazminat, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1997.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, Hukûk-ı İslâmîyye ve Istilâhât-ı FıkhiyyeKâmusu, Bilmen basım ve yayınevi, 8 Cilt, İstanbul.
- CİN, Halil, AKYILMAZ, Gül, Türk Hukuk Tarihi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. B., Sayram Yay., Konya, 2011.
- CİN, Halil, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Konya: SÜY., 1988
- ÇAĞRICI, Mustafa, Tecessüs, T.D.V.İ.A. 40. Cilt, s.246-247, İstanbul 2011.
- DÖNDÜREN, Hamdi, Delilleriyle Aile İlmihali, Erkam Yayınları, İstanbul 2016.
- EBÛDÂVÛD, Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Teyâlisî, el-Müsned, thk. Muhammed MuhyeddinAbdulhamid, Dâru'l-Hecir, Mısır 1999.
- EBÛDÂVÛD, Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Teyâlisî,,es-Sünen, Daru'r-Risaleti'l-Âlemiyye, 7 Cilt, Beyrut 1430/2009.
- EBÛZEHRÂ, Muhammed, el-Ahvâlû's-Şahsiyye, Kâhire 1950.
- el- MAVSİLÎ, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtar 4 Cilt, çev. Mehmet KESKİN, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2008.
- el-BEYHAKÎ, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Musa el-HorasânîEbû Bekir, es-Sünenü'l-Kübrâ, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, C. 7, Beyrut 2003.

- el-BUHÂRÎ, EbûAbdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi, Sahihu'l-Buhârî, Dâru'bn-i Kesîr, Beyrut 1423/2002.
- el-CEZÎRÎ, Abdurrahman b. Muhammed Avâd, El-Fıkhala'l-Mezahibi'l-Erbaa, 4 Cilt, Darü'l-Hadis, Kahire.
- en-NESÂÎ, EbûAbdirrahmânAhmed b. Şuayb b. Alî, es-Sünenü'l-Kübra, 12 Cilt, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1421/2001.
- ERBAY, Celal, Nafaka, T.D.V.İ.A. 32. Cilt, s.282-285, İstanbul 2006.
- et-TİRMİZÎ, Ebûİsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd), el-Camiu'l-Kebir, Darü'l-Garbi'l-İslami, 6 Cilt, Beyrut 1996.
- GÜLEÇ, Hasan, İslâm Hukukunda Nafaka, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1996.
- GÜNAY, Hacı Mehmet, Nüşûz, T.D.V.İ.A. 33. Cilt, s. 303-304, İstanbul 2007.
- HALEBÎ, İbrahim, Mülteka'l-Ebhur, AhmedDavudoğlu (çev.), İstanbul: Sağlam Kitabevi, Çetin Matbaacılık, 1990.
- İBNHANBEL, EbûAbdillâhAhmed b. Muhammed Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, Müsnedu İmam Ahmed Bin Hanbel, Müessesetü'r-Risale, 50 Cilt, Beyrut ty.
- İBNMÂCE, Hafız EbûAbdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, es-Sünen, . 2 Cilt, Darü'lhyailKütübil Arabi, t.y, b.y.y.
- İBNMANZUR, Ebu'İfadlCemaluddin Muhammed, Lisan'ulArab, Beyrut 1968.
- İSFAHANÎ, Rağîb, Müfredat, Çev. Abdalbaki GÜNEŞ, Mehmet YOLCU, Çıra Yayınları, İstanbul 2012.
- KAHVECİ, Nuri, Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5 (2005), s.89-113
- KAHVECİ, Nuri, İslam Borçlar Hukukunda Tazminat, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 1997
- KARAGÖZ, İSMAİL, Dini Kavramlar Sözlüğü, DİBY, Ankara 2010.
- KARAMAN, Hayreddin vd, Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, 5 Cilt, DİB Yayınları, İstanbul 2017.
- KARAMAN, Hayreddin, Mukayeseli İslâm Hukuku, 2 Cilt, İstanbul: Nesil Yayınları, 1991
- KÖSE, Saffet vd., El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2015.
- KÖSEOĞLU, Zahit, İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2010.
- ÖZCAN, Ruhi, İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası, İzmir: Çağlayan, 1996.
- PAÇACI, İbrahim ve diğerleri, Dini Kavramlar Sözlüğü, Ankara: DİB. Yayınları, 2006
- PAÇACI, İbrahim, "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlence ve Boşanma Örneği)", İslam Hukuku Araştırmaları D., S. 11, Konya, 2008.
- TANRIVERDİ, Hasan, İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut'a), Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 10, Sayı 38, Güz 2011, s. 443-463
- YAMAN, Ahmet, İslam Aile Hukuku, Yedi Veren Yayınları, Konya 2002
- YILDIRIM, Nurettin, İslâm Hukûkunda Mehîr Ve Ev Eşyasıyla İlgili Anlaşmazlıklar Ve Bunların Çözümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2018.
- YÜKSEK, Ali, "İslam Aile Hukukunda Boşama Yetkisi ve Kadının Boşanması", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 7, S. 32, 2014.